ÖLÜMÜNÜN
6. yılı
dolayısıyle

Sadri Maksudi Arsal'ın

Sorbon Üniversitesindeki Son dersi

Yıl 1925, Mayıs ayının son günleriydi. Paristeki Türk Öğrenci Derneğinin üyelerinde bir hareket göze çarpıyordu. Sadri Maksudi bu günlerde iki yıldan beri Paris'te Sorbon Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde okutmakta olduğu Türk Tarihi üstüne son dersini verecekti. Ancak öğrencilerdeki hareket mücerret Sadri Maksudi Beyin son dersini veriyor olmasından doğmuyordu. Bu derse o zaman Türkiyenin Paris Büyükelçisi Fethi Bey de çağrılmıştı. Kendi tarihleri ile ilgili bu derse iki yıl hiç devam etmiyen bir çok öğrenci de sırf Büyükelçinin gelmesi sebebiyle salonu doldurmuşlardı. Aslında içim sızlıyarak hatırlıyorum ki bu dersin müdavimleri Türklerden çok, başka uluslara mensup kişilerden, bilhassa Türk Tarihine ilgi besliyen Fransızlardan meydana geliyordu. Bereket versin Fethi Bey ne Türk Öğrenci Derneği üyelerine ne de dernek başkanına Sadri Maksudi Beyin derslerine devam edip etmedikleri, faydalanmış olup olmadıkları konusunda hiç bir soru yöneltmedi. Yoksa çok güç ve gülünç bir durum ortaya çıkacaktı.

Hiç unutmam, Sadri Maksudi Bey dudaklarında bir bilgi tebessümü ile kürsüye çıkmıştı. Dersini anlatmaya başlamıştı. Sadri Maksudi Bey Sorbondaki Türk Ulusunun genel ve bilhassa İslâmiyet öncesi çağlarına ait tarihini okutuyordu. O günkü son ders bütün yıl süresince okutulan derslerin bir nevi sonucu ve özeti oluyor, Sadri Maksudi Bey tarihî olayların dialektiğinden bazı yargılara geçiyordu. Son derste söyledikleri kesin çizgilerle aklımda kalmış, bu dersi şöyle özetliyebilirim:

«Türk Ulusu, Millet olma niteliğini çok eski çağlardan beri kazanmıştır. Tarihin, olayların, kuvvet dengelerinin çarkları döndükçe ve şartları değiştikçe bir çok insan toplulukları karakterlerini, davranışlarını değiştirdikleri halde Türkler hep Türk olarak kalmışlardır. Kültür bağlarını, benliklerini, adlarını, aynı ulusa mensup olma şuurunu korumaları ve tarih boyunca asalet karakterini sürdürmeleri Türklerin özelliği olmuştur. Denebilir ki, ulus olma konusunda en yüksek derecede bir sosyolojik tutarlığı Türkler göstermiştir. Karakter birliği, davranış bütünlüğü Türklerde biyoloji kadar olağan, fizik kanunları kadar muayyendir. Tarihin türlü çağlarında ve türlü ülkelerde başka başka adlar altında, Göktürk, Uygur, Karahanlı, Altınordu, Çağatay, Selçuklu, Osmanlı Türklerinin kurdukları devletler ve İmparatorlukların temellerinde aynı karakterin aşınmaz, değişmez, soylu mermeri vardır.

Dil bugün ulusun en müessir ve açık bir belgesi, unsuru olarak kabul edilmektedir. Türkçenin en eski yazılı belgesi olan Orhun yazıtları ile bugünkü türlü siyasî sınırları içinde yaşıyan Türklerin dilleri, lehçeleri arasında bir mukayese yapalım. Göreceğiz ki Türkün zamanın ve mekânın değişik şartlarında insanî nebülözü değişmiyor. Sosyal bir müessesenin bunca uzak bir tarihsel kesitte devamlılığını biyolojik bir muayyeniyetmiş gibi koruması bir şeyle açıklanabilir : Türklerde ulus olma

Kemal LOKMAN

niteliği sağlam ve oturaklı bir realitedir. Söz konusu yakınlık, birlik ne Lâtin ne de Slâv ırklarından gelen uluslarda görülmektedir.

Sadri Maksudi Bey meselenin genel konumundan sonra tarih boyunca kurulmuş Türk devletlerinin benzer özelliklerine geçti. Türk kültürünün teşkilâtçı yönünü belirtti. Daha sonra Türk Ulusunun yetiştirdiği önderlerden söz etti. Türk ırkının geçmişi, bugünü ve tarihte oynadığı rolü bakımından bir tahlile girdi. Uygarlık karşısında ilerde Türk Ulusuna düşen tarihsel misyonun neler olabileceği üstünde durdu. Türklüğün yükleneceği bu misyonu tek bir kelime ile ifade etti ve dersini bitirdi. Bu kelime (**C'est la Civilisation** = Uygarlık) idi. Bu son dersinden bir kaç gün sonra Sadri Maksudi Bey yeni tâyin olunduğu Ankara Hukuk Mektebi Türk Hukuk Tarihi Profesörlüğü görevine başlamak üzere Ankaraya gitmiştir.

Sadri Maksudi, yurdumuzda Hukuk Fakültesindeki dersleri, serbest sohbetleri, dil, tarih ve hukuk alanlarında yazdığı değerli eserleriyle toplumumuzun gelişmesinde yararlı olanların ilk sıralarında gelmiştir. Onun ilmî ve fikrî yönü bir çok yazarlar tarafından ele alınmış ve incelenmiş bulunuyor.

Biz burada, bu fırsattan yararlanarak, Sadri Maksudi'nin (**KİM**) liği hakkında, bir fikir vermek üzere, doğduğu yerde daha o zamanlarda bile Türklük davâsı uğrunda giriştiği çalışma faaliyetleri göstermesi bakımından 1328 yılında çok ilginc bir konuşmasından söz etmek istiyoruz:

Türk Yurdu Dergisine hediye edilmiş bu (**Altın Armağan**)'da Sadri Maksudi Duma Parlamentosunda Rus şovenlerinden Aleksiyef'e karşı Türk topluluğu adına cevap vermektedir.

Türk düşmanı Aleksiyef şöyle demişti:

Müslümanların okul meselesini ileri sürmelerinin altında siyasî bir emel yatıyor. İlk Öğrenim Komisyonunda ilk okullarda Arapçanın okutulması gereğinden bahsediyorlar. Çünkü Kur'an Arapça yazılı imiş. Bunun için önce Arapça sonra Türkçe okutulması isteniyor. Bilindiği gibi Arapça Çarlık Rusyasındaki müslüman kitle için ana dil değildir. Şu halde niçin isteniyor bu? İslâm Birliği fikrinin yayılmasında kolaylık yaratılması gayesi ile. Türkçe dedikleri de kendi dilleri değil, Osmanlı Türklerinin dilidir. Bunu öğretmekten maksatları da Anadoludaki Türklerle bir gün birleşebilmektir. Kısaca, müslümanların bu talepleri sırf siyasî maksatlarla besleniyor.»

Sadri Maksudi bu iddialara karşı Duma'da aşağıdaki cevabı vermiştir:

«Aleksiyef'e göre biz müslümanlar Pan-islâmizm ve Pan-Türkizmin gerçekleşmesini sağlamaya mâtuf taleplerde bulunuyoruz. Bu münasebetle ben iki mühim mesele hakkındaki fikirlerimi ifade etmek istiyorum.

Efendiler hepiniz biliyorsunuz ki bugün Rusyada kırk milyonu aşkın bir müslüman kitlesi var. Ancak bunların hepsinin ayrı ırktan geldiğini belki de bilmiyorsunuz.

Evet, Rusyadaki müslümanların hepsi, sayıca çok az olan Kafkas Dağları yerlileri müstesna tutulursa, bir ırktan, Türk ırkından gelmektedir. Bunların aynı ırktan olması öyle bir tarihî vakıadır ki Aleksiyef'in itirazı bu konuda hiç bir tesir yaratamaz. Öte yandan, biz müslüman dediğimiz zaman, o sözün altında Türk manâsını murad etmiş oluyoruz.

Benden önce söz alan hatiplerden birisi Türk milleti fikrini güya bizim halka bu suretle neşir etmekte olduğumuzu iddia etti. Bu iddia vahidir. Rusyada oturan müslümanların hepsinin Türk olduğu ilmen musaddaktır. İşte size Rusça bir etnoğrafya haritası. Bu haritayı ne ben, ne de arkadaşlarımız yaptı. Bu haritayı Duma Meclisindeki Müslüman Fraksiyesi de tersim etmiş değil. Bu, ne Duma ne de Müslüman partisinin mevcut olmadığı bir zamanda, sırf ilmî inceleme sonucu çizilmiş bir haritadır.

Hakikat zöyle apaçık iken, bizim, komisyonlarda yahut umumî müzakerelerde, Rusya Müslümanlarının aynı ırktan olduklarını, aynı dili konuştuklarını ifade etmemizde, yani ilmen musaddak bir hakikati ortaya koymamızda Pan-Türkizm propagandası aramak gülünç olur.

Türklerin Birliği bugünlerde vukua gelmekte olan bir olay değildir. Pek uzak bir mazide olup bitmiş bir vakıadır. Bir çok yüzyıl önce Cengiz Hanın fütühatı neticesi bütün Türkler birleşmişti.

Rusya Müslümanları bazılarımızın sandıkları gibi Tatar değil, Türktür. Zaten Tatar kelimesi ilmî, tarihî bir söz olmayıp askerî bir tâbirdir. Cengizin orduları hep Türk idi. Cengizin çocukları ve torunlarından kalma asarı atika ve Rus hazine evrakı arasında mevcut Ordu Hanlarının Fermanları saf bir Türkçe ile yazılmıştır. Bu bakımdan Rusyada oturan Müslümanlar Türkoğlu Türktürler. Hepsinin dili birdir ve Türkçedir. Ancak önemsiz bazı şive farkları vardır».

Sadri Maksudi'nin Duma'daki bu savunma söylevi o sırada Aleksiyef gibi Slâv şovenlerini çileden çıkarmış, Rusya sınırları içinde büyük yankılar uyandırmış ve Türkiye basınında da çok iyi ve müsbet yankılar uyandırmıştır.

19. Yüzyılın ikinci yarısında Türk dünyasındaki Millî uyanışın, birden bire alevlenip parlayışının tarihî üstünde düşünen herkes Sadri Maksudi Beyi anmadan edemiyecektir. Bu kavgada Kuzey Türk topluluklarının, İdil-Ural Türklerinin yetiştirdiği müstesna şahsiyetlerden biri olan bu değerli düşünürü, fikir ve ideali uğrunda büyük hareketlere girmiş bu mücadele adamını sık sık anmak bir kadirşinaslık olacaktır.